

HAYAT

AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: M 3. MART 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi yoğuramaz.*

İÇİNDEKİLER

Yavuz ve Namık Kemal	Celâl Nuri	193
Hind Çıbanı değişti	A. H	202
İngiltere ve Hindistan	Feyzi	163
Bulgar edebiyatı nereye gitmektedir	Nikolay Donçev	213
Çanakkale	Frank H. Simonds	216
Tercüme hakkında	H.	222
Harabat	Celâl Nuri	227
Eski bir softa tibi münasebetile	Muallim Hüseyin Kâzım	239
Bahri teslihatın tahdidi konferansı	Rauf Ahmet	242
Genç kalınız	Kayseri meb'usu Dr. Halit Mazhar	259
Ebedî sulh projeleri	Harry Elmer Barnes	261
Rabindranath Tagore ve Türk hareketleri		274
Verem nihayet yenildi mi?	Dr. Rea	276
Kavga etmiyen iki komşu millet	S. T. Gasztout	280
Lisanımıza dair	Raif Necdet	284

ANKARA ve İSTANBUL

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI 20 K.

Çanakkale

[Frank H. Simonds'un «Harpten Sonraki Avrupa Tarihi» unvanlı eserinin bize ait bir faslının tercümesidir.]

..... 1920 Rus — Leh harbi ile 1922 Yunan — Türk ihtilâfı arasında pek çok benzeyiş noktaları olduğu gibi bu iki işte büyük devletlerin siyasetlerinde de aynı rabıtasızlığa tesadüf olunur.

Türkiye Almanyanın müttefiki idi ve Pariste Türk imparatorluğu hakkında hakikî bir idam kararı verilmişti. Osmanlıların Avrupadaki mülkü Yunanlılara tefviz edilmişti. Müttefik askerler İstanbulu işgal ediyorlardı ve zayıf sultan, galiplerinin mevkufu idi. Bundan başka, Sèvres Muahedesi ile Büyük — Britanya, milletler cemiyetinden aldığı bir vekâlet ve velâyet mucibince İrakı, Filistini ele geçirmiş ve Suriyeden maada bütün arap memleketlerinin umumî mürakabesini ihraz etmişti. Bu son diyar Fransaya kaldı. Ermenistan bir amerikan mandası için alıkondu. İtalyaya Antalya körfezinde menfaat mıntakaları edinmesi salâhiyeti tanındı.

Sèvres ahitnamesinden sonra, Lloyd George'un ilhamı ve Fransımanın muvafakati ile pek müstacel olarak İzmir Yunan askerleri gönderildi; bundan maksat bu büyük limanın italyanlar tarafından işgaline mâni olmaktır. İzmir İçeli (hinterland) kâmilten Yunan mandasına kondu. Ehemmiyetli bir yunan ordusu Adalardenizinin Asya kıyılarına yerleştirildi. Türklere büyük Anadolu yarımadasının içinde müphem bir mülk kalıyordu. İşte, o sıralarda, ezilen, âciz Türkiye Avrupa ve Asya mes'elelerinde bir âmil olmuyor zannolunmaktaydı.

Bundan başka, (büyük Yunan devlet adamı ve vatanperveri Venizelos tarafından ikna edilen Lloyd George, Büyük Yunanistanın geniş ve parlak programını kabul etmişti. Kırım harbinden 20 nci asrın ilk senelerine değin (? ?) İngi-

liz nüfuzu Haliçte hâkimdi, ve, İngiliz kudreti, Avrupanın «hasta adam»ının imparatorluğunu muhakkak bir ölümden kurtarmıştı. Rusya ile Büyük — Britanyayı yaklaştıran müselles ihtilâfın teşkili, bittabi, İngilterenin Türkiyedeki mevkiini yıktı; çünkü Rus — İngiliz ortaklığının esasında zımnî bir feragat vardı: Eski politika rusların İstanbulu almalarına ve böylece serbest denizlerde bir mahreç edinmelerine mâni idi. Rusyada, bunun için, pek yakın görülen Almanya ile bir mücadelede, Büyük — Britanyanın ortağı oluyordu.

Türkiye, pek tabii olarak Almanyaya dönmüştü. 1914 ten evel bile, Babıali'de alman nüfuzu, ingiliz nüfuzunun yerine geçmiş ve harpte türk orduları alman orduları ile birlikte harbetmiştir. Bedbaht Gelibolu seferi son, lâkin vahi bir cehitti: bu suretle Rusya ile onun garp müttefikleri arasında ihtilâf temin edilecektir. Rusyanın nihaî yıkılmasının sebeplerinden biri bu Çanakkale mağlûbiyetidir.

Rusyanın yıkılmasından sonra, Boğazların ruslara tefvizi hakkındaki Britanya muvafakti lâğv haline gelmişti. Lâkin ingilizler türkleri affetmediler. Bilâkis, ingiliz devlet adamları ve diplomâtları, eski bir siyasete rücu ile, Yunanistanı yakın şarkta Büyük — Britanyanın askeri ve gemicisi haline getirmek istediler.

Adalardenizinin her tarafından yükselen Yunanistan ehemmiyetli bir millet olacaktı. Fransız ve italyan emelleri Yunanistanın mülkî emelleri ile tearuz ettikte İngiltere Yunanistanı himaye ve sahabet edecekti; işin sonunda, İstanbul bile Venizelosun vatanına nasip olacaktı.

Böylece, pek kat'î bir surette, Yunanistan yakın şarkta, İngiltere için, şimalde Fransa için Lehistanın oynadığı oyunu oynıyacaktı. Pilsudski, Fransanın ilhamile nasıl Jagellon'lar zamanındaki en büyük Lehistanı ihya edecek idi ise, Venizelos ta, Britanya muzaheretî ile, şimdi, Bizans imparatorluğunu ihya etmek istiyordu. Lâkin, fransız ihtiraslarını örten leh emellerine İngiltere nasıl karşı geliyorsa, Fransa ve İtalya da, şimdi, ingiliz ihtirasatını örten yunan ağgözlülüğüne düşman kesildiler.

Bunun içindir ki, 1919 dan itibaren, türk mes'elesi cihan harbinde muzaffer olan müttefikler arasında bir entrikalar

sahası haline geldi. Vifak ve ahenksizlikler ve entrikalar sayesinde Türkiye kendine geldi. Mustafa Kemal, hükûmeti sultanın cılız ellerinden kopardı ve Türkiyenin merkezini Ankaraya, Anadolu'nun yüreğine nakletti. Sovyetlerle sulh ettikten sonra (ki sovyetler ona arazi, mühimmat terketmişlerdi, tâ ki bolşeviklerin garptaki düşmanlarına karşı gelinsin) Kemal Paşa Fransa ve İtalyaya döndü.

O zamanda Fransa, Suriyede mandasını ifa için lüzumu kadar askere malik değildi ve Musul ve Filistin hudutlarına dair İngiltere ile olan uzun mücadeleler fransız efkârını kızdırmıştı. Bunun üzerine, 1921 de, mütehayyiz bir fransız meb'usu Franklin — Bouillon, Ankarada türklerle bir itilâf aktetti. Fransa Kilikyadan ve Bağdat demiryolunun cenubundan çekiliyor ve türklere bir miktar harp levazımı bırakıyordu. Kemal de böylece tadil edilen Suriye hudutlarını tanıyordu.

Ertesi sene, İtalya Cenova'da İngiltere siyasetini takviye ederken Facta hükûmeti Kemal ile buna benzer bir muahede yapıyordu. İtalyan kuvvetleri Anadolu'nun içerilerinden çekildi, Antalya mıntakası bazı maden ve ticaret imtiyazlarına mukabil türklere terkolundu ⁽¹⁾. Bundan başka, fransız misalini takip eden İtalya yunanlılarla pek yakında edilecek muharebe için Kemale silâh tedarikinde yardım ediyordu.

Bu sırada Atinada yeni bir ihtilâl patlak verdi. Avrupa'nın garbında bir golf oyunu partisi hadisesi değiştirdiği gibi bir maymunun dişleri yakın şarkın tarihini tebdil ediyordu. Kırıl Konstantinin menfaya gitmesinden sonra, en küçük oğullarından biri Venizelos tarafından tahta oturtuldu. Lâkin sevdiği bir maymunun kendini ısırması Makidonyada hükümran olan son İskender'e uğursuz geldi. (Yani kırıl öldü.) O vakit Konstantinin taraftarları Venizelos rejimini devirdiler, ve Konstantin gene kırıl oldu.

Konstantin Almanyanın müttefikı idi. Onun ibramı ile, 1915 in o tehlikeli günlerinde fransız gemicileri Atinada kırılın parkında öldürülmüşlerdi. İmdi, onun avdeti Yunanistanın genişlemesine Fransanın muhalefetine kuvvetlendirdi ve

(1) Bu maden ve ticarî imtiyazlar mes'elesi asla doğru değildir.

bununla mütevazî olarak Fransanın türklere olan muzaheretini arttırdı. O güne kadar fransızlar Yunanistanın projelerine ingilizlerle olan kavgaları dolayısı ile muhalif oluyorlardı; şimdi ise buna almanlara olan muhalefet te inzımam etti.

O aralıkta, iki sefer devam ederken, Yunan orduları tarafından Ankaranın zaptına ramak kaldı. Son ileri hareketlerinde yunan askerleri hemen hemen son osmanlı kalesinin karşısına geldiler. Lâkin nasıl Pilsudski, Kiew'in önünde ademi muvaffakiyete uğradı ise (çuki iş, o zamanki Lehistanın kuvvetinden daha büyük bir kuvvete iftikar ediyordu) Yunan jeneralleri de tıpkı onun gibi muazzam bir sergüzeştten vazgeçmeğe mecbur oldular.

1921 — 22 kış gelince bütün askerî temaşagerlerce tahakkuk etti ki, memleketlerinden pek uzak bir yerde, Eskişehirde bulunan Yunan orduları, İstanbuldan cenuba giden demiryolun üzerinde, elde ettikleri araziye daha ziyade tutamıyacaklardır. Kemalın orduları hergün kuvvet peyda ediyorlardı ve ruslardan, fransızlardan, italyanlardan silâh tedarik ediyorlardı. Yunanlılara Büyük — Britanya tarafından edilen yardım gittikçe kâfi gelmiyordu.

Hakikatte, Yunanistan tükenmeğe başlamıştı. Memleket, hemen fasılâsız 1921 denberi harpte idi. Anadoludaki rum askerleri arasında on senedenberi hizmette olanlar bulunuyordu. Ordu sıfırı tüketmişti. İstanbulu işgal etmeleri için Yunanlıların büyük devletlere gönderdikleri bir talepname (ki bu sayede kuvvet edineceklerdi) Lloyd George tarafından dinlendi, fakat fransızlar ve italyanlarca reddedildi.

O zamandanberi, Yunan ordusu için yegâne selâmet noktası derhal geri çekilmekte idi. Fakat bilâkis Yunanistanı daha birkaç ay dayanmağa teşvik ettiler. O esnada Venedik'te bir konferans tertip etmek tasavvuru vardı. Lloyd George şöyle düşünüyordu: Türkiye Sèvres Muahedesini kabul edecek ve buna mukabil Yunanistan Anadoluyu tahliye edecek. Şu son şık bütün dünyaca gayrikabili ihtiraz görülüyordu.

Lâkin Kemal Paşa çabuk ve öldürücü bir taarruzla bütün bu Venedik efsanesine karşı geldi. Birkaç günde yunan askerleri püskürtüldü ve ancak yunan nakliye vapurları kendilerini Avrupa sahillerine götürdükten sonra ayılabildiler.

Türk kuvvetleri düşmanı süratle takip ettiler. İzmir düştü ve müthiş bir yangında mahvoldu. Kemalın ordusu Boğazlara dayandı, türk müfrezeleri Çanakkaleye, Akdeniz boğazının cenubuna yaklaştı; oradan İstanbulu işgal eden Britanya askerleri görülüyordu.

Zaferine güvenen Kemal İstanbulun, Meriçe kadar Trakyanın derhal ve bilâşart tahliyesini talep etti. Tahliye derhal olmazsa İstanbulda kalan ehemmiyetsiz müttefik garnizonlarına tecavüz edeceğini tehdiden bildirdi. Büyük — Britanyanın ve hatta Avrupanın şan ve şerefi fena ve ağır bir surette sarsılıyordu, ve, Kemalın ardında bütün Asya, bütün islâm, Osmanlıların (Türklerin demek istiyor) öldükten sonra dirilmelerine memnuniyetle karışık bir hayretle bakıyorlardı.

Bu tehlikeli anda Lloyd George aklının selâmetini (yahut sürati intikalini) kaybetti. Bir askerî yardım edinmek için Paris ve Roma'ya başvurdu. Daha öteye bile giderek yugoslavlara ve romanyalılara müracaatle Çanakkaleye asker göndermeğe ve Büyük — Britanya menfaatine bir harbe girişmeğe kendilerini davet etti. Çılgınca bir talepte, Geliboluda yeni bir sergüzeşte girişmek üzere Canada, Avustralya ve cenubî Afrikadan müstamemat kuvvetleri istedi.

Lâkin Paris ve Roma, kendi askerlerine anadolu sahillerini terketmeği emretmek suretile (Lloyd George'a) cevap verdiler. Fransız Başvekili Boulange'den sonra, Lloyd George'a bir askerî ittifak takdim etmişti ve bu teklif nefretle reddedilmişti. İtalyanlar ise unutmazlardı ki bütün bu harbin sebebi, italyanlardan evvel yunanlıların İzmir'i işgal etmeleri için Lloyd George tarafından tertip edilmişti. Romanya hatırlıyordu ki Cenova Konferansında Lloyd George, Basarabyanın Rusyaya iadesine işaret etmişti. Yugoslavya da Lloyd George'un kendisini Orta Avrupayı Balkanlaştırmakla itham ettiğini hatırlıyordu. Dominion'lara gelince, bunlar, yeni bir Avrupa harbine daveti soğuk telâkki ettiler, ve bu teklifin hatırası daha sonra müessif neticeler tevhit etti. Diğer taraftan, İngilterenin Hindistandaki bütün müslüman tebeası, İrak, Filistin ve Mısırdaki bütün müslüman ahali türk davasını benimsemişlerdi. Büyük — Britanyanın müslüman tebeasının sadakati birdenbire sarsıldı.

Şu vaziyetten, türklere boyun eğmekten başka yapacak hiçbir şey yoktu. Uzun günlerin devamınca yeniden muhase-mata başlamak tehlikesi son derece ziyade idi. Britanya kuvvetleri kumandanı Jeneral Harington Türklere cür'etle karşı geldi ve Britanyanın bütün deniz kuvvetlerini seferber etti-ler. Lâkin, işin sonunda, Mudanya Mütarekesi ile, Kemalin istedikleri kabul olundu: Bir ay zarfında türk askeri tâ Merice kadar Yunanlıların elinde bulunan araziyi işgal edecek-ti. İstanbul türk hükûmetine iade kılınacaktı.

Aynı zamanda Kemal, Asyadaki yunan ahalinin tardı hakkındaki fikrini izhar etti.

Bu iradete mebni, dedeleri pek kadim İran akımları devrindeki Adalardanizi ile Karadeniz arasında yaşayan bir bu-çuk milyon yunanlı birdenbire köklerinden söküldü ve nef-yedildi. Bedbaht padişah bir Britanya harp gemisine iltica edip himaye aradı. Kemal, derhal, hristiyanlara teslimiyeti teklif eden türk devlet ricalini ve Sèvres Muahedesini kabul edenleri idam ettirdi (cezalandırdı demesi lâzımdı. Daha doğ-rusu bunlar 150 likler olup tabiiyetten çıkarıldılar. Mütercim)

Avrupa hiçbir vakit Asyaya karşı böyle haysiyetini ayak-lar altına alacak bir teslimiyette bulunmamıştı. Son cihan harbinin muzafferlerinin bu derece zâfları tasavvur oluna-mazdı. Çünkü Kemal, emri altında hiçbir vakit yüz bin ada-ma malik değildi. Ve Asyanın bir ucundan öbür ucuna kadar garp zâfının bu tecellisi derhal, daimî ve filî eserleri göster-di. Bolşevikler, bu defa, Asya cephesinde taarruza geçmek hususunda teşvika uğramış oldular. Biraz sonra, Çin vakayii Çanakkale sergüzeştinin elim bir aksisedası oldu ve bu daki-kada bile dünya bu utandırıcı teslimiyetin tesirlerini hisse-diyor.

Çanak günlerinin ferdasında Lloyd George düştü.

Frank H. Simonds